

Ger Groot

Dankbaar en aandachtig

In gesprek met Samuel IJsseling

Met een voorwoord van Hans Achterhuis

Klement | Pelckmans

Inhoud

- 7 Ten geleide
Hans Achterhuis
- 11 Hoofdstuk 1
Leuven, Bondgenotenlaan
'Eigenlijk heet ik Hans'
- 25 Hoofdstuk 2
Heidegger
'Wij zijn erfgenamen'
- 41 Hoofdstuk 3
Parijs
'Een opwindend, avontuurlijk denken'
- 57 Hoofdstuk 4
HIW
'Denkers die me niet zinnen, daar schrijf ik niet over'
- 75 Hoofdstuk 5
Retoriek en filosofie
'Waarheid speelt nauwelijks een rol'
- 93 Hoofdstuk 6
Mythen, geschiedenissen, verhalen
'Wij zijn personages'

III Hoofdstuk 7
Vele goden
'Iets loopt er scheef'

125 Hoofdstuk 8
Herhaling
'De wereld valt mij toe'

143 Data op de levensweg

145 Beknopte bibliografie

Ten geleide

Hans Achterhuis

Daar zat ik dan als bedeesd jong broekje te midden van een aantal Belgische collega's, die ik vaag kende en tegen wie ik hoog opkeek vanwege hun wijsgerig gezag. Ik was de Nederlandse vertegenwoordiger bij het Vlaams Nationaal Fonds voor Onderzoek, dat alle aanvragen voor beurzen en onderzoeksgelden moest beoordelen. Gelukkig stelde de voorzitter, Sam IJsseling, juist degene die ik als filosoof het meest bewonderde en alleen maar van een afstand kende, als toehoorder van lezingen en colleges, mij snel op mijn gemak. Dat deed hij op twee manieren, die de lezer van hiernavolgende gesprekken onmiddellijk zal herkennen. In de hectische sfeer waarin in korte tijd tientallen voorstellen, waar voor de aanvragers veel van afhangt, besproken moeten worden, bestaat de neiging om snel en apodictisch te oordelen. Dat gebeurde dan ook veel in mijn eerste bijeenkomst. Maar soms hield IJsseling even op de plaats rust. Dan doorbrak hij de schijnzekerheid die er heerste en gaf hij toe dat hij ergens nog niet helemaal uit was. Voorzichtig en aarzelend begon hij dan te filosoferen. Voor mij was dat een verademing, iemand die de tijd nam om vragen te stellen, om schijnbaar gedane zaken filosofisch nog eens te overwegen. Dat hij daarbij zijn zoveelste sigaret opstak, maakte hem voor mij alleen maar sympathieker.

De tweede manier waarop IJsseling mij liet zien hoe welkom ik was, schemert ook door in de gesprekken met Ger Groot. Tijdens de lunch na afloop van de vergadering schoof hij aan naast mij en begon hij enthousiast over zijn wereldwijde contacten als filosoof te praten. Sommige van die schitterende anekdotes over beroemde wijsgeren komen ook terug in de acht volgende interviews. Van dat eerste

gesprek herinner ik mij vooral een uitgebreide discussie met mij als voormalig anti-apartheidsactivist over Zuid-Afrika, dat IJsseling net had bezocht. Daar stonden zijn Nederlandstalige filosofieboeken in de bibliotheken, daar bestudeerden studenten zijn teksten en wilden zij er met hem over discussiëren. Vriendelijk voegde hij eraan toe dat dit ook voor mijn boeken gold. Wanneer ik er ook naartoe zou gaan, wilde hij mij graag met raad en daad terzijde staan.

Na die eerste kennismaking volgden er nog jarenlang contacten, ook in de redactie van het Leuvense *Tijdschrift voor Filosofie*. En toen Tiny, mijn vrouw, en ik hem een keer op onze wandeltochten door Leuven tegenkwamen, troonde hij ons onmiddellijk mee naar zijn woning in de Bondgenotenlaan. Dat de chaos aan boeken en papieren, waar hij af en toe een greep in deed, inspirerend werkte, zie je terug in de verslagen van de ontmoetingen daar met Ger Groot.

Een laatste min of meer persoonlijke herinnering. Toen ik een cursus gaf op het Centre Erasme van Harry en Ine Willemsen in Zuid-Frankrijk, hadden zij tweeën en de cursisten het vaak over IJsseling als de ideale docent die zij meegemaakt hadden: gedreven, kraakhelder, reflexief, breed belezen en meeslepend. Tijdens een middagwandeling van Tiny en mij met cursist Peter Schoorl ontstond toen het plan voor dit boek. IJsseling had zoveel te vertellen, in zijn persoon spiegelde zich veel van ons Nederlandse en Europese verleden dat niet verloren mocht gaan. We moesten hem erover laten verhalen, hij moest worden geïnterviewd, besloten we onder het nuttigen van een fles wijn. En wie kon dat beter doen dan Ger Groot? Ik was razend enthousiast geweest over diens boek *Twee zielen*, waarin hij in gesprek is met hedendaagse denkers. Daar stond IJsseling toen niet in. Die omissie moest op zijn minst hersteld worden, vonden wij, ook omdat Groot en IJsseling congeniale denkers waren. Daar hebben wij ons indertijd niet in vergist. Je zou dit boek ook als een vervolgdeel van *Twee zielen* kunnen beschouwen, omdat IJsseling alles wat hij op zijn ziel heeft, uit kan spreken, mede dankzij het tegenspreken van Groot, die niet aarzelt om als advocaat van de duivel op te treden.

Ben ikzelf ook zo'n verwante ziel? Bij veel onderwerpen die aan de orde komen, zit ik inderdaad gepassioneerd op het puntje van mijn stoel. Hoe komt dat? Ben ik simpelweg met dezelfde soort vragen bezig als de twee zielen die in gesprek zijn, of is er meer aan de hand? Ik denk het wel. Al lezend ontdekte ik hoe ik door IJsselings wijze van filosoferen beïnvloed ben. Sluipenderwijs hebben zijn teksten in mij doorgewerkt. Dat begon met zijn artikel over Foucault in de onvolprezen bundel *Denken in Parijs*, dat mij, in tegenstelling tot een andere inleiding van een Nederlandse professor, inzicht gaf in en enthousiast maakte voor deze radicale Franse denker. *De markt van welzijn en geluk*, het boek dat ik in die tijd schreef, legt er getuigenis van af.

Natuurlijk ben ikzelf veel meer een politiek filosoof dan IJsseling, maar juist daarom was hij op de achtergrond zo belangrijk voor mij. Lees bijvoorbeeld in het achtste hoofdstuk de spannende discussie over mimesis, de nabootsende herhaling. 'Alles wat wij kennen en kunnen, hebben wij aan nabootsing te danken', stelt IJsseling. Er bestaat voor ons geen 'echte' wereld achter de nabootsing, voor de filosoof is er geen absoluut fundament om een systeem op te bouwen. Wij kunnen alleen in kunst, literatuur en filosofie op mimetische wijze iets proberen te begrijpen van de veelvoudige werkelijkheid. Natuurlijk maak ik dan zelf de stap naar de mimetische begeerte, de botsing met medemensen omdat wij naar hetzelfde grijpen, waardoor het fenomeen van een onophefbare schaarste ontstaat. Maar wat ben ik dankbaar dat IJsseling op een fundamenteel niveau over mimesis nadenkt en zo een stevige wijsgerige ondergrond aan mijn sociale en politieke filosofie verschaft.

Datzelfde geldt voor IJsselings pleidooi voor het pluralisme en zijn afwijzing van het zoeken van de waarheid als filosoof. Net als IJsseling ben ik begonnen als theoloog, voor wie een soort monotheïsme, ook na het afscheid van het christendom, een vanzelfsprekendheid bleef. Min of meer onbewust meende ik als filosoof altijd terug te kunnen vallen op een onwrikbaar fundament en uitgangspunt, op een oerbegin, een vaste waarheid. In het heerlijk lichtvoe-

tige, maar o zo relevante *Apollo, Dionysos, Aphrodite en de anderen* gaat IJsseling daarentegen terug naar de Griekse idee van polytheïsme. Tegen Ger Groot verdedigt hij, soms aarzelend, maar steeds vanuit een diepe overtuiging, deze keus voor een pluralistische werkelijkheid. Die keus heb ik met hem gedeeld in mijn studie *Met alle geweld* en weer ben ik dankbaar dat hij mij voor mijn keuze voor bijvoorbeeld het romanverhaal als invalshoek om over geweld na te denken, belangrijke filosofische ondersteuning biedt.

Mag ik een laatste noemen van de vele punten van mimese en herkenning die ik bij IJsseling terugvind? Voor en naast zijn academische filosofische carrière heeft hij aanvankelijk als priester in de zielzorg gewerkt. De maatschappelijke betrokkenheid die dit met zich meebracht, voel je in zijn werk en in deze gesprekken. Ook ik ben voor en tijdens mijn academische loopbaan, zij het op een veel directer politiek vlak, maatschappelijk actief geweest. Mede daarom heb ik misschien altijd een verschil gevoeld met veel collega's die nooit buiten de muren van de universiteit hebben rondgekeken. IJsseling verwoordt dit op heldere wijze, wanneer hij verwijst naar vakbroeders die niets anders kunnen dan een filosofische auteur naperen: 'Die op de vraag wat zo'n auteur daarmee bedoeld heeft, onmiddellijk komen aanzetten met weer een andere passage van diezelfde auteur. Dat is geen filosofie, hè.'

Dat laatste ben ik roerend met hem eens. Wie wil weten wat filosofie dan wel is, leze dit boek.

Leuven, Bondgenotenlaan

‘Eigenlijk heet ik Hans’

‘Kijk,’ zegt Samuel IJsseling, ‘hier staan mijn publicaties. En daarnaast de teksten van mijn cursussen. Die schreef ik helemaal uit. Dat daar zijn allemaal aantekeningen.’ In zwarte en blauwe mapjes staan ze naast elkaar in een lage kast naast zijn bureau. Alles bij elkaar zeker twee strekkende meter plankruimte. Ze gaan over de meest uiteenlopende onderwerpen. Over negentiende-eeuwse filosofen als Hegel, Schelling, Nietzsche en Auguste Comte. Over twintigste-eeuwse Franse denkers als Lacan, Althusser, Merleau-Ponty en Ricoeur. Over de tragedie. Over retoriek, het onderwerp waarover hij in 1975 een befaamd geworden studie publiceerde. Over Heidegger, op wie hij promoveerde, en Jacques Derrida, die een persoonlijke vriend werd. En over de Griekse goden en de mythologie natuurlijk, het onderwerp van zijn meestgelezen en bekroonde boek *Apollo, Dionysos, Aphrodite en de anderen*, op de rand van filosofie en literatuur.

Het moet zo’n dertig jaar geleden geweest zijn dat wij elkaar voor het eerst spraken in de woon-werkkamer van zijn appartement aan de drukke Bondgenotenlaan in Leuven. Ik liep rond met promotieplannen en IJsseling was de meest aangewezen persoon om mij te begeleiden bij het onderwerp op het snijvlak tussen de Franse en Duitse filosofie: de invloed van Nietzsche op het Franse denken in de twintigste eeuw. Zelf is hij bijna de belichaming van de ontmoeting van beide denktradities geworden, met Heidegger en Derrida als belangrijkste inspiratiebronnen.

Als hoogleraar aan de Leuvense universiteit introduceerde hij aan het eind van de jaren zestig de grote Franse denkers van zijn generatie in het Nederlandse taalgebied. In één moeite door weekte

hij Heidegger los uit de tot dan toe gangbare, al te existentialistische interpretatie van zijn werk. Als directeur van het aan diezelfde universiteit gevestigde Husserl-Archief had hij contacten tot overal in Europa, Noord-Amerika en ver daarbuiten. Van een belangrijk deel van de ontwikkelingen in de continentale filosofie van meer dan een halve eeuw was hij de directe ooggetuige.

Enkele maanden voordat IJsseling tachtig jaar wordt, treffen we elkaar voor een reeks gesprekken over zijn denken, zijn leven, herinneringen en overtuigingen. Zelf schrijven, zegt hij, gaat hem inmiddels niet goed meer af. Een paar manuscripten die hij nog onderhanden had, zullen waarschijnlijk onafgemaakt blijven. Een gaat over de afdaling in de onderwereld in de Europese cultuur. Een ander over de deconstructie van de theologie en de intieme band tussen geloven en vertellen. ‘Niet de dood maar het ouder worden’, zo schreef hij bijna twintig jaar geleden al in *Apollo, Dionysos, Aphrodite en de anderen*, ‘is voor velen het grootste probleem.’

Een achttal boeken publiceerde hij in de loop van zijn lange leven, en meer dan 250 artikelen, boekbesprekingen en kleinere bijdragen aan bundels en tijdschriften. Maar een computer is bij hem nooit in huis gekomen. Al het schrijven gebeurde met de hand, in een vloeiend en eminent leesbaar handschrift. Wel bekend hij misschien toch nog op de valreep te zullen zwichten voor een iPad. Het lijkt hem een handig hulpmiddel bij de voordrachten die hij nog altijd houdt: niet over filosofie maar over kunstgeschiedenis. Op het internet moeten van al de kunstwerken die hij bespreekt moeiteloos afbeeldingen te vinden zijn, denkt hij, terwijl hij mij vragend aankijkt. Maar om te schrijven zal hij hem niet gebruiken. Voor langere teksten heeft hij het concentratievermogen niet meer. ‘Nu maak ik alleen nog korte aantekeningen op kleine fiches,’ zegt hij. ‘Niet om ze uit te werken; daar kom ik niet meer aan toe. Maar om mijn gedachten te bepalen – en ze vervolgens niet te vergeten.’